

Товаришки

1

— Так що ж се ви, Маріє Петрівно, невже таки справді пустите дочку за границю?

— Ох, нічого я не знаю, Катерино Пантелеймонівно! Власне, таки не знаю, що мені робить!..

— А що ж там вам робить? Не пускайте, та й годі!

— Так то вам говорити, Катерино Пантелеймонівно! А як же я не пущу, коли у мене серце болить, дивлячись на дівчину... Звичайно, вона не то щоб напосідалася, а все ж я бачу, що у неї тільки й думки, що про ту науку та про мандрівку в той Цюріх, чи як там він...

— Ото-то, Цюріх, Цюріх! Подуріли вони з ним! Вчора й мій Кость все провадив мені за його! Ну, та хлопцеві інше діло: мужчина собі всюди раду дасть!.. А дівчині зовсім не подобає віятись не знати куди й що, учитись на якусь лікарку. Бог знає що таке!

— Ну, от говоріте ж ви!.. Я й сама так думаю, а заперечити Любі не можу! Бачу, нудить вона, часом навіть плаче нишком... Боюсь, щоб ще сухотів не достала!

й нерівні, наче куцатенькі брівки надавали якийсь одмінний, принагідний вигляд обличчю, так само як і дві темні родимі цяточки на ніжній щічці й коло узького ротика.

Дівчина ввійшла в хату делікатною, плавною ходою, скинувши на порозі тальмочку й брилика і поправивши свої кучері. Далі скромно підійшла до стола і повіталась з гостею, простягнувши їй руку; в другій руці держала велику, товсту книжку в оправі.

— Де це ви ходили? — спитала гостя.

— В бібліотеку ходила, книжку міняла, — одповіла дівчина, сідаючи коло вікна й починаючи перегортати свою книжку.

— Що ж то вже й за книжка така? — мовила гостя, споглядаючи. — Така здоровезна, моя матінко!.. Мусить бути роман який?

— Ні, не роман! — одказала дівчина, усміхнувшись.

— А що ж би воно там таке могло бути писано в отакій книжечці? — провадила пані, киваючи головою.

Дівчина повела брівками, як би затрудняючись, що одказати, потім промовила:

— Се учена книжка!

— Учена! — переказала гостя з якимсь одмінним виразом. Стара господиня, постерігаючи в її розмові якусь непевну ноту, турботно поглянула на бесідницю, але та, неважаючи на се, з тим же самим гострим поглядом спитала в дівчини мовбито просто:

— Скажіте мені, Любочко, будьте ласкаві, чи то правда, нібито тепер в учених книжках пишуть, що люди походять од мавп?

Старенька господиня глянула на гостю вже зовсім перелякана, але та одповіла їй поглядом: «Чого ви лякаєтесь? Се зовсім не про те річ, що ви думаєте!».

Дівчина на питання гостині усміхнулась знов, не підводячи голови од книжки, й сказала:

— Та що ж я вам буду казати! Ви все одно не повірите!

— Чому ж не повірю? — одповіла пані голосно. — Допровадьте мені, що й до чого, як там воно виходить, то я й повірю, чом же не повірити?!

— Та бачите, — мовила дівчина, — щоб допровадити як слід, треба багацько говорить і багацько слухати, а так одразу воно, звісно, чудно здається...

— Кажіте! Я слухаю! — проказала твердо пані.

— Бачите, се залежить від того, з яким поглядом приступать зараньше до сього питання. Коли думати, що чоловік єсть зовсім окреме створіння, а вдачею мовби «не од сього світа», то, звичайно, як же тоді переконатись, що він може бути схожий на друге світове створіння! Коли ж допустити, що чоловік живе на землі так, як і все інше, що він має таке ж живе тіло, що для сього тіла треба всього того, що й для інших створінь — скажімо, звірів, — то чому ж би між строем тіла людським і звірячим не було східності? Чому ж нас не дивує, що одна звіряча порода схожа на другу? Що, наприклад, вовк схожий на собаку, хоть при всій східності вовк має й свої одміни, а собака — свої!

— Ну, бачите, то таки вовк, а то людина! — вставила гостя, впрочім, зовсім не задирливим тоном.

— Так же чоловік єсть той же звір, тільки розумніший! — провадила дівчина, оживившись. — І сього в його ніхто й не одбирає; зовсім навпаки, нехай він пильнує, щоб стати ще розумнішим, але нехай знає, що він таке єсть, яке його місце в ряду всього живущого! Жодної образи для чоловіка в тім нема, що колись його порода була ще більше звірячою, ніж тепер, дуже подібною до породи мавп, котра до якоїсь міри зостається й тепер пошкою, рідною людській. Чого ж ображатись, що мавпа має руки, що у неї похожий череп голови на наш, що взагалі од сеї найподібнішої породи пішла й людська, котра потім все розвивалась і стала далеко досконалішою?

Пані слухала уважно й замислено, нахиливши голову трохи набік. В очах її виявилась правдива цікавість. Згодом вона промовила:

— Лиха година їх знає, тих мавп, які там вони! Я їх так як і не бачила!.. Якось у Полтаві бачила, що водили по ярмарку, та так була заклопотана, що й не завважила, яка там вона була! Чорт їх знає, може, й справді похожі!..

— От стривайте, я вам покажу у книжці! — мовила дівчина усміхнувшись і вийшла в другу хату.

— І охота вам, Катерино Пантелеймонівно! — стиха шепнула стара господиня по виході дівчини.

— Що ж таке! — одповіла голосно чорнява бесідниця. — Я хочу знать! Що ж тут такого?!

Дівчина принесла книжку з малюнками і, сівши біля гості, стала їй показувать різні породи мавп. Пані дивилась з цікавістю, котру вона, одначе, мовби не хотіла показу-

вать вповні; часом же у неї виривались такі уривчасті поклики: «О, яке!..», «Дивись ти!..», «Скажіть!» і т. ін. Далі, показуючи пальцем на одну з мавп, вона жваво промовила до господині:

— Дивіться лишень, Маріє Петрівно, отсе зовсім Лука Васильович!

— Ет, уже ви, Катерино Пантелеймонівно, завжди щось таке видумаете! — одповіла господиня, махнувши рукою й не дивлячись у книжку.

— Та подивіться ж бо, коли не похоже! Нестеменнісінько Лука Васильович! І голова така, й ніс зовсім такий! Чистий Лука Васильович! Дивись ти, ще й кийком підпирається. Чудасія!..

Дівчина сміялася, спершись ліктем на стіл і даючи короткі пояснення малюнкам; мати ж її вийшла в другу хату й почала поратись коло поданого самовару. Незабаром чай положив кінець зоологічним студіям гості. Книжку, правда, в інтереснішій часті уже переглянуту, прийшлося прийнять, бо господиня й служниця Тетяна внесли й поставили на стіл ставницю з солодким смаженням у скляних мисочках і з чашками чаю, свіжим маслом і бубликами. Тема розмови за їдою якось сама собою змінилась. Коли старі пані обсуджували вже питання, в кого ліпше брати пісок на смаження — у Бігунова, чи в Юдки, — дівчина, випивши хутенько чашку чаю, взяла свою першу грубу книжку й пішла з нею із хати.

На простенькому ганку з двома потемнілими дерев'яними стовпами й скількома сходками, що спускались у ти-

— Ах, читаю!.. І знаєте, — додала дівчина, збаламучено одвернувши голівку, — що чим більше читаю останнім часом, тим більше бачу, як мало я знаю!..

— Що за парадокси! — мовив гість, знов усміхнувшись.

— Ні, справді!.. Часто зупиняюсь над тим, що для іншого було б зовсім зрозумілим! А навіть і з того, що одразу розумію, багацько дечого являється для мене таким новим, таким несподіваним!.. Неначе зовсім інший світ мені одкривається!..

— Що ж! Тим інтересніше!..

— Інтересно, се правда! — мовила дівчина, і очі її зблищали, личко пройнялось одушевленням. — Згадую, що ті романи, котрі я перше з такою охотою читала, не так похвачували мене, як отсі книжки!.. Там чудеса фантазії, а тут справжня світова область, з такими близькими явищами, з такими дивними законами! І так цікаво досліджувать орудування тих законів, сплетіння тих фактів! Так хочеться пильнувать їх!.. Вчора я кінчила «Фізіологію щоденного життя» Люїса! Що за чудо! Вона очарувала мене!.. Знаєте, в кінці кінців, ся область найбільш принаджує мене! Що може быть інтересніше: пізнавать життя самого нашого життя!.. Ах, я плутаюсь у словах, я не можу вам добре висловить моєї думки!..

— Я вас розумію!.. Ваше речення здалось би навіть іншому вигадливому красномовцю!.. Що ж! От і виберіть сю область своєю спеціальністю! Отже, поїдете, будете учитись медицини!

— Поїду! Поїду! — журливо протягла дівчина. — Се ще по воді вилами писано!.. Ах, а так би хотілось! — додала, стріпнувши кучерявою головою. — Уже так би училась, так би пильнувала, що, мабуть би, таки зрозуміла все, дійшла всього, що схотіла б!

З дверей на ганок вийшла молодиця Тетяна і промовила статечно:

— Казали пані, щоб ішли чаю пить!

— Ах, я й не кличу вас!.. Заговорилась!.. Ходіте! — мовила панночка гостеві, хутко встаючи. Він теж устав якось безтямно і, не відриваючись од розмови, сказав ідучи:

— Що ж, не залишайте свого бажання, то й поїдете! Се конечно потрібно. Я певен, що Марія Петрівна не стане вам на перешкоді!

Сидячи при столі за чаєм, молодий гість мало піддержував розмову з старими, хоть чорнява пані й удавалась до його з різними питаннями.

— Ти, Костю, бачив мирового? Говорив з ним? — питала вона.

— Ні, ще не заходив!..

Катерина Пантелеймонівна, котра ото, власне, й приїхала з села вкупі з своїм сином, щоб він справив їй у місті деякі діла, була дуже не втішена тим словом; вона кидала бистре й проникливе око на свого Костя, коли він давав їй ті короткі, наче безтямні одповіді, ведучи розмову з панночкою, котра теж уділяла йому далеко більше уваги, ніж паням.